

om timingen af indkomstanvendelsen (s. 285) og om beskatningens disincentive effekt (antyder k'et en dansk udtale af hele mundfulden?). Man skal vel ikke tage lungt på et par frø af ugræs, der er føjet over hegnet, men snarere glæde sig over den udprægede mangel på provincialisme, det hele er udtryk for.

Kun een mangel ved bogen vil anmelderen alvorligt påtale: Hvorfor har den dog ikke et index?

Hans Brems*

* Professor ved University of Illinois, Urbana.

LITTERATUR

- [1] Bjerkholt, O., *A Precise Description of the System of Equations of the Economic Model Modis III*, Oslo 1968.
- [2] Brems, H., *Quantitative Economic Theory*, New York 1968, kap. 40.
- [3] Burenstam Linder, S., *An Essay on Trade and Transformation*, Uppsala 1961.
- [4] Hahn, F. H., »The Stability of Growth Equilibrium«, *Quart. Jour. Econ.*, 74, 206-226 (maj 1960).
- [5] Hoffmeyer, E., *Dollar Shortage and the Structure of United States Foreign Trade*, København og Amsterdam 1958.
- [6] Jorgenson, D. W., og J. A. Stephenson, »The Time Structure of Investment Behavior in United States Manufacturing 1947-1960«, *Rev. Econ. Stat.*, 49, 16-27 (februar 1967).
- [7] Kuznets, S., *Modern Economic Growth, Rate, Structure, and Spread*, New Haven og London 1966.
- [8] Pulliainen, K., »A World Trade Study: An Econometric Model of the Pattern of the Commodity Flows in International Trade in 1948-1960«, *Ekonomiska samfundets tidsskrift*, 1963:2, 78-88.
- [9] Sargent, J. R., »The Stability of Growth Equilibrium: Comment«, *Quart. Jour. Econ.*, 76, 494-501, (august 1962).
- [10] Vernon, R., »International Investment and International Trade in the Product Cycle«, *Quart. Jour. Econ.*, 80, 190-207 (maj 1966).
- [11] Wicksell, K., *Geldzins und Güterpreise*, Jena 1898, oversat som *Interest and Prices*, London 1936.

BRANKO HORVAT OM DEN ØKONOMISKE TEORI FOR EN SOCIALISTISK PLANØKONOMI

Den jugoslaviske økonom Branko Horvat har i sine skrifter¹ udviklet en økonomisk teori for et samfund med planøkonomi. Horvats økonomiske teori afviger såvel fra det billede vestlige økonomer gør sig af de økonomiske sammenhænge som fra den gængse østeuropæiske økonomiske teori. I bogen *Towards a Theory of Planned Economy* er det et hovedsynspunkt, at den eksisterende økonomiske teori er til liden nytte for planlæggerne. Horvat citerer i forordet til bogen Joan Robinson for følgende pessimistiske udsagn: »In short, I fear we must sadly admit, whatever mistakes the planners have made, they have not lost much by failing to read our text-books.«²

1. Som baggrund for denne artikel er anvendt følgende skrifter: Branko Horvat, »The Optimum Rate of Investment«, *Economic Journal*, December 1958. Branko Horvat, *Towards a Theory of Planned Economy*, Beograd 1964. Branko Horvat, »The Optimum Rate of Investment Reconsidered«, *Economic Journal*, September 1965.
2. J. Robinson, »Mr. Wiles' Rationality: A Comment«, *Soviet Studies*, 1955-56, side 273.

om timingen af indkomstanvendelsen (s. 285) og om beskatningens disincentive effekt (antyder k'et en dansk udtale af hele mundfulden?). Man skal vel ikke tage lungt på et par frø af ugræs, der er føjet over hegnet, men snarere glæde sig over den udprægede mangel på provincialisme, det hele er udtryk for.

Kun een mangel ved bogen vil anmelderen alvorligt påtale: Hvorfor har den dog ikke et index?

Hans Brems*

* Professor ved University of Illinois, Urbana.

LITTERATUR

- [1] Bjerkholt, O., *A Precise Description of the System of Equations of the Economic Model Modis III*, Oslo 1968.
- [2] Brems, H., *Quantitative Economic Theory*, New York 1968, kap. 40.
- [3] Burenstam Linder, S., *An Essay on Trade and Transformation*, Uppsala 1961.
- [4] Hahn, F. H., »The Stability of Growth Equilibrium«, *Quart. Jour. Econ.*, 74, 206-226 (maj 1960).
- [5] Hoffmeyer, E., *Dollar Shortage and the Structure of United States Foreign Trade*, København og Amsterdam 1958.
- [6] Jorgenson, D. W., og J. A. Stephenson, »The Time Structure of Investment Behavior in United States Manufacturing 1947-1960«, *Rev. Econ. Stat.*, 49, 16-27 (februar 1967).
- [7] Kuznets, S., *Modern Economic Growth, Rate, Structure, and Spread*, New Haven og London 1966.
- [8] Pulliainen, K., »A World Trade Study: An Econometric Model of the Pattern of the Commodity Flows in International Trade in 1948-1960«, *Ekonomiska samfundets tidsskrift*, 1963:2, 78-88.
- [9] Sargent, J. R., »The Stability of Growth Equilibrium: Comment«, *Quart. Jour. Econ.*, 76, 494-501, (august 1962).
- [10] Vernon, R., »International Investment and International Trade in the Product Cycle«, *Quart. Jour. Econ.*, 80, 190-207 (maj 1966).
- [11] Wicksell, K., *Geldzins und Güterpreise*, Jena 1898, oversat som *Interest and Prices*, London 1936.

BRANKO HORVAT OM DEN ØKONOMISKE TEORI FOR EN SOCIALISTISK PLANØKONOMI

Den jugoslaviske økonom Branko Horvat har i sine skrifter¹ udviklet en økonomisk teori for et samfund med planøkonomi. Horvats økonomiske teori afviger såvel fra det billede vestlige økonomer gør sig af de økonomiske sammenhænge som fra den gængse østeuropæiske økonomiske teori. I bogen *Towards a Theory of Planned Economy* er det et hovedsynspunkt, at den eksisterende økonomiske teori er til liden nytte for planlæggerne. Horvat citerer i forordet til bogen Joan Robinson for følgende pessimistiske udsagn: »In short, I fear we must sadly admit, whatever mistakes the planners have made, they have not lost much by failing to read our text-books.«²

1. Som baggrund for denne artikel er anvendt følgende skrifter: Branko Horvat, »The Optimum Rate of Investment«, *Economic Journal*, December 1958. Branko Horvat, *Towards a Theory of Planned Economy*, Beograd 1964. Branko Horvat, »The Optimum Rate of Investment Reconsidered«, *Economic Journal*, September 1965.
2. J. Robinson, »Mr. Wiles' Rationality: A Comment«, *Soviet Studies*, 1955-56, side 273.

Det har været Horvats ærgerrige mål at skrive en lærebog, som kan lære jugoslaviske planlæggere noget, de har brug for under udviklingen af den særlige jugoslaviske form for socialistisk planlægning. Horvats bog må i sin helhed opfattes som et intelligent forsvar for de jugoslaviske planlægningsmetoder. Bogen er dog i meget høj grad Horvats bog, idet der næsten ikke er et afsnit, hvor de gængse teorier ikke bliver kritiseret og forkastet til fordel for Horvats særlige synsmåder. Hvor meget jugoslaviske og andre planlæggere kan lære af bogen må stå hen, men i alt fald er der kommet en inspirerende »text-book« ud af anstrengelserne.

Horvat definerer økonomiens målsætning således: Thus we may say that economic science is about maximization of economic welfare. Or, the same expressed more loosely, economics is about production for the satisfaction of human needs. Or, again, economics is about maximization of consumption.«¹

Som mål for et bestemt socialøkonomisk systems effektivitet foreslår Horvat, at man betragter stigningsraten i nationalproduktet. Når kapitalismen har været så succesfuld, skyldes det, at den udviklede produktivkræfterne langt hurtigere end noget tidligere økonomisk system. Men set med en økonoms øjne er det kapitalistiske system langt fra at være rationelt. Manglen på koordination af de økonomiske beslutninger fører således til konjunktursvingninger, og eksistensen af monopoler fører til en forkert fordeling af ressourcerne. Langtidsvækstraten i de kapitalistiske lande er da også relativt moderat – nemlig, 1-4 pct. pr. år. Planlægning og koordination af de økonomiske aktiviteter vil være en åbenbar potentiel forbedring af effektiviteten.

De kapitalistiske samfund har også efter Horvats opfattelse en irrationel indkomstfordeling. Den er irrationel, fordi en mere lige indkomstfordeling – der er mulig med en anden institutionel opbygning – ville forøge den økonomiske velfærd. Den højere velfærd ville endvidere bevirke, at arbejdskraften blev mere effektiv. Indkomstfordelingen er derfor også irrationel, fordi den mindsker økonomiens potentielle produktionseffektivitet. Det har herved også stor betydning, at de potentielle ressourcer af arbejdskraft ikke bliver fuldt udnyttet, fordi rekrutteringen til de højere lag i samfundet er meget skæv.

Både den skæve indkomstfordeling og spildet af talent i de kapitalistiske samfund har ifølge Horvat – der her følger Marx – sin årsag i den private ejendomsret til produktionsmidlerne. Således foreslår Horvat af *økonomiske grunde* ikke alene, at der indføres økonomisk planlægning, men også at systemet med privat ejendomsret erstattes af et mere effektivt system. Et sådant system er ifølge Horvat det statskapitalistiske system i Sovjetunionen, som da også udviser høje langtidsvækstrater på 7-9 pct. pr. år.

Selv om det endnu ikke kan bevises statistisk, er der imidlertid efter Horvats mening grund til at tro, at det bureaukratiske økonomiske system i Sovjetunionen ikke er det bedst muligt økonomiske system. Også under dette system er der mangel på koordination, og den sociale mobilitet er begrænset, fordi bureaukraternes sønner bliver privilegerede i den hierarkiske samfundsopbygning. Og hvad værre er, der opstår en konflikt mellem toppen og bunden i systemet, som er skadelig for effektiviteten. Er der ikke et andet socialøkonomisk system, som er bedre set fra en økonoms synspunkt? Horvat mener, at svaret er ja, og hans bog er netop skrevet for at diskutere dette spørgsmål.

1. Side 2 i *Towards a Theory*.

Når de økonomiske institutioner forandres, må de økonomiske teorier og økonomiens analytiske begreber også ændres. I den forbindelse siger Horvat ironisk: »And it is, indeed, amusing to watch those innocent attempts which begin by applying the old tools of analysis, representing rationalizations of private capitalist institutions, and end by reaching the »surprising« result that socialism, in order to be rational, must work like ideal capitalism.«¹

Uheldigvis er verden mere kompliceret end som så, hvilket Horvat netop ønsker at vise med sin bog, men han er ude i glat føre og må tage hvert skridt med forsigtighed. Hvad der behøves for at gøre den økonomiske teori anvendelig i en socialistisk planøkonomi, er ikke raffinementer i detaljer, men et simultant studie af de fundamentale økonomiske begreber, således at disse bliver konsistente indbyrdes.

Det er, som nævnt, det jugoslaviske økonomiske system, Horvat giver prisen som det mest lovende økonomiske system. Det skyldes først og fremmest, at virksomhedernes ansatte under dette system selv leder virksomhedernes drift, og alle får andel i virksomhedernes eventuelle overskud. Derved har det været muligt at mindske virksomhedernes afhængighed af de centrale planmyndigheder, og meget bureaukrati kan på denne måde undgås. Endvidere bliver selve driften af virksomhederne også mere effektiv, og der opstår ikke så let modsætninger mellem toppen og bunden indenfor virksomhederne. Det har herved også betydning, at indkomstforskellene er mindre under det jugoslaviske kooperativt socialistiske system, end tilfældet er såvel under statskapitalismen i Sovjetunionen som under det kapitalistiske system i de vestlige lande. Det ideelle ville ifølge Horvat være en helt lige indkomstfordeling, men hensynet til at opnå den størst mulige stigning i produktionen gør det endnu nødvendigt at have visse indkomstforskelle. Disse forskelle vil dog stadig blive mindre, efterhånden som samfundene bliver rigere og som følge af, at arbejdsdagen bliver kortere. Et kommende kommunistisk samfund vil netop være karakteriseret ved, at det ikke mere er nødvendigt at have reelle indkomstforskelle for at fremme produktionsudviklingen.

Horvat gennemgår udførligt de bestræbelser, der siden begyndelsen af forrige århundrede er gjort i forskellige lande for at skaffe de ansatte i virksomhederne medindflydelse på ledelsen af disse og slutter denne gennemgang med at beskrive, hvordan det jugoslaviske system for kooperativ ledelse af virksomhederne er opstået. Da Horvat betragter det kooperativt økonomiske system i Jugoslavien som det bedste økonomiske system, bedømmer han den økonomiske teori ud fra det synspunkt, om den er anvendelig i forbindelse med den jugoslaviske økonomiske model.

I værdi- og pristeorien afviser Horvat den gamle diskussion om, hvorvidt arbejdsværdilæren skal opfattes som en norm for priserne i et socialistisk samfund. Arbejdsværdilæren er efter Horvats mening skabt som et redskab til at analysere den økonomiske udvikling i de kapitalistiske samfund. Det har ingen mening at prøve at overføre denne teori til det socialistiske samfund. I konsekvens heraf afviser han også enhver tanke om at fremskaffe investeringsmidlerne ved hjælp af en lønskat – et synspunkt der i Sovjetunionen bl.a. er ført frem af S. G. Strumilin. Derimod diskuteres det indgående, om prisfastsættelsen i det socialistiske samfund bør ske på grundlag af de samlede omkostninger eller på grundlag af grænseomkostningerne. Det er af økonomiske teoretikere som Oskar Lange og Abba P. Lerner blevet hævdet, at socialismen har en fordel, fordi det er muligt at

1. Side 5 i *Towards a Theory*.

fastsætte priserne efter grænseomkostningerne og således opnå en bedre allokering af produktionsmidlerne. Dette afvises imidlertid af Horvat. I sidste ende begrundes hans afvisning med, at en prisfastsættelse efter grænseomkostningsprincippet ikke vil kunne praktiseres uden et omfattende centralt bureaukrati, som er fremmed for den jugoslaviske økonomiske model. Horvat går derfor ind for en prisfastsættelse efter »full cost« princippet. Det betyder dog ikke, at det offentlige altid skal afholde sig fra indgreb i prisdannelsen. Forbrugernes suverænitet skal ikke være absolut. Narkotika og spiritus er eksempler på varer, der kræver offentlige indgreb i forbrugernes suverænitet. Luftforurening, erhvevssygdomme m.m. kræver også offentlig regulering. Efter Horvats mening er det iøvrigt forkert at betragte offentlige indgreb i prisfastsættelsen som vilkårlige afgørelser. I hvert fald er en individuel prisfastsættelse endnu mere vilkårlig, fordi den fremkommer ved interaktion med alle de øvrige individuelle afgørelser. »External economics and diseconomies«, monopol samt nye virksomheders placering er andre eksempler på, at planmyndighederne må gribe ind i de frie dispositioner på markedet. Endelig kan spørgsmålene om indkomstfordelingen og fordelingen af produktionen mellem forbrug og investering ikke i et plansamfund overlades til markedskræfternes frie spil.

Jordrenten og kapitalrenten opfattes hos Horvat som værende udtryk for den samme økonomiske realitet. Han definerer begrebet således: »*Rent is that part of the price of factors of production which represent surplus over their minimum supply price. From this definition the general rule of distribution in the planned economy follows straightforwardly: Rent, bearing no influence on the supply of factors of production, should not accrue to suppliers of factors but to the general fund of the economy administered by the Planning Authority. One part of this fund consists of rent proper while the other part consists of interest charges to the analysis of which we now proceed.*«¹

Det er på kapital- og renteteoriens område, Horvat har de mest usædvanlige synspunkter.

Hans udgangspunkt er følgende: »In planned economy, consumption and production rates of interest are clearly unrelated to each other: consumption is a matter of the individuals while production is a matter of the community as a whole. Moreover, the amount of personal saving in a socialist economy is economically negligible because the institutional set-up of such an economy eliminates some of the strongest motives for saving which exist in capitalist societies.«² Horvat går ud fra, at den private opsparing og låntagning er nogenlunde lige store i det socialistiske samfund, og den særlige rentefod for disse transaktioner »the consumption rate of interest« bør ideelt fastsættes sådan, at den private nettoopsparing er nul. »The consumption rate of interest« kan efter omstændighederne være såvel positiv som negativ eller nul. Denne rentefods eneste opgave er at regulere omfordelingen af forbruget.

Til hjælp ved reguleringen af produktionen arbejder Horvat derimod med to andre renteuttryk, nemlig »investment determination rate of interest« (rente II) og »the allocation rate of interest« (rente I). Horvat går ud fra, at de samlede investeringer ved blot en begrænset forhøjelse vil nå den grænse, hvor yderligere investering blot vil formindske den samlede produktion. I et plansamfund, hvor investeringerne er skubbet frem til denne grænse, er »the investment determina-

1. Side 50 i *Towards a Theory*.

2. Side 65 i *Towards a Theory*.

tion rate of interest« lig med nul. Ifølge Horvats opfattelse nås denne situation, når investeringerne er af størrelsen 25-35 pct. af nationalproduktet, jvf. nedenfor. Rente I, »the allocation rate of interest«, er den rente virksomhederne må betale til det offentlige for den kapital, der er stillet til virksomhedernes disposition. Selv om rente II er nul, vil rente I efter Horvats opfattelse stadig være positiv. Det skyldes, at der er tale om en økonomi i vækst. De individuelle investeringsprojekter tænkes således stadig at afkaste et overskud, selv om det samlede nationalprodukt ikke forøges som følge af investeringerne. Man må således forestille sig, at der som følge af investeringerne opstår underskud i andre virksomheder, hvilket opvejer overskuddene i de investerende virksomheder.

Når opsparings- og investeringsbeslutningen skal træffes kollektivt, er det ikke alene begrundet med, at den private opsparing, også kaldet forbrugernes opsparing, er så beskeden. Det er også nødvendigt, for at beslutningen kan blive konsistent. Det begrundes bl.a. med, at individet, når det træffer en opsparingsbeslutning, ikke kan vide, hvad resultatet heraf vil blive, for man kender ikke de fremtidige markedsforhold, som også vil blive påvirket af alle andre individers opsparing. Endvidere anføres det, at det ikke er hele merproduktet som følge af investeringen, der tilfalder spareren, en del af gevinsten udloddes som forhøjede lønninger og kan således ikke blive taget i betragtning af den individuelle sparer og investor. Opsparingen må derfor indrangeres blandt de aktiviteter, som traditionelt kræver kollektive beslutninger som f.eks. undervisning og sygdomsbekæmpelse.

Horvat indfører begrebet en økonomis absorptive kapacitet. Hermed menes økonomiens evne til at omsætte investeringer til forøget produktion. Den absorptive kapacitet påvirkes især af forbrugets størrelse, af sundhedstilstanden, af undervisningens og forskningens standard samt af samfundets økonomiske og politiske organisation. Horvat antager, at den maksimale stigning i den absorptive kapacitet er ca. 10 pct. pr. år. Denne stigning i nationalproduktet nås ved en investeringsrate af størrelsen 25-35 pct. af nationalproduktet. Når denne investeringsrate er nået, vil yderligere forøgelse af investeringerne ikke bringe en forøgelse af produktionen, men tværtimod et fald. På den anden side vil det altid kunne betale sig at presse investeringerne frem til denne grænse, fordi den formindskelse af forbruget, der er nødvendig for at bringe investeringerne op til den maksimale størrelse, vil blive tjent ind i form af et større produkt i fremtiden. Horvat viser i et eksempel, hvordan investeringsraten kan bringes op med et eller to procentpoint pr. år. Efter en tiårig periode med lidt lavere forbrug viser gevinsten sig da i form af en kraftig stigning i forbruget. Horvat har herved i hele eksemplet forudsat, at forholdet mellem investeringen og det årlige produkt, der affødes af denne investering, er som 3:1.

Det mere traditionelle synspunkt, at investeringerne kan forøges så meget, det skal være, uden at produktiviteten falder afgørende, er bl.a. blevet hævdet af Carl Christian von Weizsäcker.¹ Overfor Horvat fremhæver han, at ganske vist kan man ikke fordoble investeringerne fra den ene dag til den anden uden at bringe økonomien af lave og sænke produktiviteten. Der vil også ved en hurtig forøgelse af investeringerne i et samfund med fuld beskæftigelse let opstå flaskehalse, hvorved investeringernes effektivitet sænkes. Alligevel mener han, at man på langt sigt vil kunne forøge investeringerne næsten så meget det skal være, uden at det får negative følger for produktiviteten.

1. Carl Christian von Weizsäcker, *Wachstum, Zins und optimale Investitionsquote*, Basel 1962, side 75-76.

Overfor de to modstående synspunkter kan det anføres, at investeringerne er nydannelser i produktionen, og for de fleste nydannelser gælder det, at de indeholder såvel positive som negative elementer. Det er derfor ingen urimelig tanke, at de negative elementer tager overhånd, hvis investeringerne forøges ud over et vist omfang. Den empiriske vanskelighed er, at man har så få erfaringer med usædvanligt store investeringskvoter. De eksempler, som Horvat nævner, nemlig Sovjetrusland i 1930'erne og Jugoslavien under den første femårsplan, er sikkert rigtige. Man kan dog gøre den indvending, at det har været den pludselige stigning i investeringerne mere end investeringernes absolutte niveau, som har forårsaget den lave produktivitet.

Men vil opsparingen – der altså er kollektiv opsparing bestemt af vælgernes majoritet ved parlamentsvalgene – vil denne opsparing blive stor nok til, at samfundet når frem til den grænse, hvor »the investment determination rate of interest« er lig med nul? Det mener Horvat ikke, der kan være tvivl om, fordi fordelene vil være så store. Han forestiller sig, at man vil sigte mod at maksimere forbruget i sin levetid, hvilket for befolkningen som helhed vil sige over en eller to menneskealdre eller over en periode på tredive til halvtreds år. På grund af forventningernes usikkerhed er de længste udviklingsplaner for de socialistiske plansamfund imidlertid kun af længden 20 til 25 år. Der vil derfor ikke være nogen modsætning imellem maksimering af produktionen i planperioden og maksimering af forbruget i den længere periode på 30-50 år, der er befolkningens gennemsnitlige horisont. Tværtimod vil forbrugsmaksimering i denne sidste længere periode netop kræve, at produktionen maksimeres i planperioden.¹

I investeringsteorien forkaster Horvat begrebet nettoinvestering, fordi dette begreb ikke er udtryk for, hvor stor produktionskapacitet der er til stede i samfundet. Det skyldes, at afskrivningerne (som tænkes foretaget lineært) ikke i et samfund i vækst er et sandt udtryk for nedgangen i den arbejdende realkapital som følge af forældelse. Den rigtige størrelse i denne forbindelse er erstatningsinvesteringerne, som viser hvor stor en del af produktionskapaciteten, der i den betragtede periode er ophørt med at producere. Derfor indfører Horvat et nyt begreb kaldet »nyinvestering«, som står for samlet investering minus erstatningsinvestering. Erstatningsinvesteringen falder som regel på et senere tidspunkt end afskrivningerne. I et samfund i vækst er nyinvesteringen derfor større end nettoinvesteringen, og følgelig bliver den samlede arbejdende kapital større end summen af nettoinvesteringerne. Hvor meget større angives af Horvats begreb afskrivningsmultiplikatoren. Horvat indfører tilsvarende et nyt nationalregnskabsbegreb kaldet nyt nationalprodukt eller nationalindkomst, hvorved forstås bruttonationalprodukt minus erstatningsinvestering. De nye begreber har også den fordel fremfor de gamle nettobegreber, at de uden videre vil kunne måles. Jo hurtigere den økonomiske vækst er, desto mindre bliver den byrde, som erstatningsinvesteringerne udgør i forhold til nationalproduktet. Horvat kan derfor fastslå, at den faktiske omkostning vedrørende den vigtigste knappe faktor – kapital – pr. enhed af produktet formindskes, når vækstraten i kapitalmængden forøges.

Horvat diskuterer også nationalproduktbegrebets indhold. Han sammenligner det russiske nationalproduktbegreb med det traditionelle vestlige og finder begge begreber uegnede. Det russiske begreb afvises, fordi det f.eks. ikke medtager indkomsten hos læger og lærere, hvis arbejde direkte kommer befolkningen til gode. Det vestlige nationalproduktbegreb afvises, fordi det medtager militær-

1. Se Branko Horvat, »The Optimum Rate of Investment Reconsidered«, *Economic Journal*, September 1965.

udgifter og udgifter til politi og domstole samt den offentlige administration i sin helhed. Hos Kuznets finder Horvat en definition af nationalproduktet, som svarer til hans forestillinger om begrebets rette indhold.¹ Horvats egen definition af nationalproduktet lyder således: »Social product is conceptually and statistically derived from potential (statistical) product by subtracting the cost of the social system.«²

Horvat drøfter ligeledes, hvorvidt kapitalen i det kooperative socialistiske samfund bør ejes af de kooperative virksomheder eller af samfundet. For at ældre virksomheder, der eventuelt kan have tilbagebetalt alle amortisable lån i virksomheden, ikke skal få en for stor fordel fremfor yngre virksomheder, er det hensigtsmæssigt, at kapitalen i virksomhederne vedbliver at være samfundsmæssig kapital. Derved sikres det, at ældre virksomheder vedbliver at være produktionsorienterede virksomheder, mens der ellers ville være en risiko for, at de ville blive finansielt orienterede institutioner.

I Horvats økonomiske model spiller markedet en stor rolle for den økonomiske ledelse af samfundet. Det bevirker, at virksomhederne bliver frie og uafhængige i deres dispositioner fra dag til dag. Dette udelukker dog ikke, at der også eksisterer et centralt planapparat, som sørger for, at den økonomiske langtidsudvikling ledes ind i de rette baner. Bortset fra kommunerne, der spiller en rolle på det lokale plan, er de vigtigste led i dette planapparat brancheorganisationerne, planbureauet, lønningsbureauet, ministerierne og bankerne. Horvat finder, at planapparatet overfor virksomhederne må anvende økonomiske tilskyndelser, mens administrative ordrer bør undgås.

Niels Nørregaard*

* Adjunktstipendiat ved Københavns Universitet.

1. S. Kuznets, »National Income: A New Version«, *Review of Economics and Statistics*, 1948, side 151-179.

2. Side 214 i *Towards a Theory*.